DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

18. maj 2006 *

I sag C-397/03 P,

angående en appel i henhold til artikel 56 i Domstolens statut, iværksat den 19. september 2003,

Archer Daniels Midland Co., Decatur (Amerikas Forenede Stater),

Archer Daniels Midland Ingredients Ltd, Erith (Det Forenede Kongerige),

ved Rechtsanwalt C.O. Lenz samt solicitors E. Batchelor, L. Martin Alegi og M. Garcia, og med valgt adresse i Luxembourg,

appellanter,

* Processprog: engelsk.

den anden part i appelsagen:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved R. Lyal, som befuldmægtiget, bistået af J. Flynn, QC, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt i første instans,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, P. Jann, og dommerne K. Schiemann, N. Colneric (refererende dommer), E. Juhász og E. Levits,

generaladvokat: A. Tizzano
justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 18. november 2004,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 7. juni 2005,

afsagt følgende

Dom

1 Ved deres appel har Archer Daniels Midland Co. (herefter »ADM Company«) og selskabets europæiske datterselskab, Archer Daniels Midland Ingredients Ltd (herefter »ADM Ingredients«), nedlagt påstand om ophævelse af dom afsagt af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans den 9. juli 2003, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen (sag T-224/00, Sml. II, s. 2597, herefter »den appellerede dom«), i det omfang sagsøgerne herved ikke fik medhold i deres påstand om delvis annullation af Kommissionens beslutning 2001/418/EF af 7. juni 2000 om en procedure efter EF-traktatens artikel 81 og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/36.545/F3 — Aminosyrer) (EFT L 152, s. 24, herefter »den anfægtede beslutning«).

2 Ved den anfægtede dom nedsatte Retten bl.a. den bøde, der var pålagt ADM Company og ADM Ingredients in solidum, og frifandt i øvrigt i det væsentlige Kommissionen, idet sagsøgerne ikke fik medhold i den nedlagte påstand om annullation af den anfægtede beslutning.

Retsforskrifter

3 Artikel 7 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, der blev undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMK«), og som har titlen »Ingen straf uden retsregel«, bestemmer i stk. 1:

»Ingen kan kendes skyldig i strafbar lovovertrædelse på grund af en handling eller undladelse, der ikke udgjorde en strafbar overtrædelse af national eller international ret på den tid, da den blev begået. Ej heller må der pålægges en strengere straf end den, der var anvendelig på det tidspunkt, da den strafbare lovovertrædelse blev begået.«

4 Følgende er fastsat i artikel 4 i protokol nr. 7 til EMK under overskriften »Ret til ikke at blive retsforfulgt eller straffet to gange«:

»1. Under én og samme stats jurisdiktion skal ingen i en straffesag på ny kunne stilles for en domstol eller dømmes for en lovovertrædelse, for hvilken han allerede er blevet endeligt frikendt eller domfældt i overensstemmelse med denne stats lovgivning og strafferetspleje.

[...]

3. Der kan ikke ske fravigelse fra denne artikel i medfør af artikel 15 i konventionen.«

5 Artikel 15, stk. 2, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikler [81] og [82] (EFT 1959-1962, s. 81), bestemmer følgende:

»Ved beslutning kan Kommissionen pålægge virksomheder og sammenslutninger af virksomheder bøder på mindst 1 000 og højst 1 000 000 regningsenheder, idet sidstnævnte beløb dog kan forhøjes til 10% af omsætningen i det sidste regnskabsår i

hver af de virksomheder, som har medvirket ved overtrædelsen, såfremt de forsætligt eller uagtsomt:

a) overtræder bestemmelserne i traktatens artikel [81], stk. 1, eller artikel [82], [...]

[...]

Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.«

6 Kommissionens meddelelse med titlen »Retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten« (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne«), bestemmer bl.a.:

»Formålet med de principper, der fastlægges i [...] retningslinjer[ne], er at sikre gennemsigtighed og objektivitet i forbindelse med Kommissionens beslutninger, både i forhold til virksomhederne og i forhold til Domstolen, og samtidig fastholde den skønsbeføjelse, som de pågældende retsforskrifter giver Kommissionen til at fastsætte bøder på indtil 10% af virksomhedernes samlede omsætning. Denne beføjelse bør imidlertid udøves som led i en sammenhængende og ikke-diskriminerende politik, der er tilpasset de mål, der forfølges ved bekæmpelsen af overtrædelser af konkurrencereglerne.

Den nye metode til beregning af en bødes størrelse vil fremover følge følgende model, der bygger på fastsættelsen af et grundbeløb, som kan forhøjes i tilfælde af skærpende omstændigheder og nedsættes i tilfælde af formildende omstændigheder.«

7 I retningslinjernes punkt 1 A, fjerde og sjette afsnit, er bestemt følgende:

»Det vil desuden være nødvendigt at tage hensyn til de overtrædende virksomheders faktiske økonomiske muligheder for at påføre andre økonomiske beslutningstagere, herunder forbrugerne, alvorlig skade og at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der har en tilstrækkelig afskrækkende virkning.

[...]

I forbindelse med overtrædelser begået af flere virksomheder (karteller) kan det i visse tilfælde være nødvendigt at variere de bødebeløb, der fastlægges inden for hver af ovennævnte tre kategorier, for at tage højde for den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelsen, navnlig når der er tale om betydelige størrelsesforskelle mellem virksomheder, der har begået en overtrædelse af samme art.«

Baggrunden for tvisten

8 De faktiske omstændigheder, der lå til grund for det af Retten behandlede søgsmål, er i den appellerede dom beskrevet således:

»1 Sagsøgerne, [ADM Company] og dets europæiske datterselskab [ADM Ingredients], driver virksomhed inden for sektoren for forarbejdning af kornprodukter og oliefrø. Sagsøgerne fik i 1991 fodfæste på lysinmarkedet.

2 Lysin er den vigtigste aminosyre, som anvendes i dyrefoder i ernæringsmæssigt øjemed. Syntetisk lysin anvendes som tilsætningsstof i foder, der ikke indeholder en tilstrækkelig mængde naturlig lysin, som f.eks. kornprodukter, med henblik på at give foderstofeksperterne mulighed for at sammensætte foder på basis af proteiner, som opfylder dyrenes næringsbehov. Det foder, som den syntetiske lysin tilsættes, kan ligeledes erstattes med foder, som indeholder en tilstrækkelig mængde naturlig lysin, som f.eks. soja.

3 Efter en hemmelig undersøgelse foretaget af Federal Bureau of Investigation (»FBI«), blev der i 1995 i De Forenede Stater gennemført ransagninger i forretningslokalerne hos flere virksomheder, som var aktive på lysinmarkedet. I august og oktober 1996 rejste de amerikanske myndigheder sigtelser mod ADM Company samt mod Kyowa Hakko Kogyo Co. Ltd (herefter »Kyowa«), Sewon Corp. Ltd, Cheil Jedang Corp. (herefter »Cheil«) og Ajinomoto Co. Inc. for at have indgået et kartel, som bestod i fastsættelse af prisen for lysin og fordeling af salgsmængder for denne vare mellem juni 1992 og juni 1995. I henhold til aftaler indgået med det amerikanske justitsministerium blev disse virksomheder af den ret, for hvilken sagen var anlagt, idømt bøder, nemlig en bøde på 10 mio. amerikanske dollars (USD) til Kyowa Hakko Kyogo og Ajinomoto, en bøde på 70 mio. USD til ADM Company og en bøde på 1,25 mio. USD til Cheil. Den bøde, som Sewon Corp. blev idømt, beløb sig ifølge dette selskabs oplysninger til 328 000 USD. Endvidere blev tre direktører for ADM Company idømt fængselsstraffe og bøder for deres rolle i kartellet.

4 I juli 1996 tilbød Ajinomoto på grundlag af Kommissionens meddelelse 96/C 207/04 om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207,

s. 4, herefter »samarbejdsmeddelelsen«) at samarbejde med Kommissionen med henblik på at fastslå eksistensen af et kartel på lysinmarkedet og dettes virkninger i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS).

5 Den 11. og 12. juni 1997 gennemførte Kommissionen med hjemmel i artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 [...] kontrolundersøgelser i ADM Companys og Kyowa Hakko Europe GmbH's europæiske anlæg. Efter disse kontrolundersøgelser meddelte Kyowa Hakko Kyogo og Kyowa Hakko Europe, at de var villige til at samarbejde med Kommissionen, og de gav Kommissionen visse oplysninger, bl.a. en kronologisk fremstilling af møderne mellem lysinproducenterne.

6 Den 28. juli 1997 fremsendte Kommissionen i overensstemmelse med artikel 11 i forordning nr. 17 begæringer om oplysninger til ADM Company og ADM Ingredients, til Sewon Corp. og dets europæiske datterselskab Sewon Europe GmbH (herefter under ét »Sewon«) samt til Cheil, angående deres adfærd på aminosyremarkedet og de kartelmøder, som var specificeret i begæringerne. Efter en skrivelse af 14. oktober 1997 fra Kommissionen, hvori den mindede selskaberne om, at de ikke havde besvaret dens begæringer, svarede ADM Ingredients på Kommissionens begæring vedrørende lysinmarkedet. ADM Company svarede slet ikke.

7 Den 30. oktober 1998 fremsendte Kommissionen på grundlag af de oplysninger, som den havde modtaget, en meddelelse af klagepunkter til ADM Company og ADM Ingredients (herefter under ét »ADM«) og de øvrige berørte virksomheder, nemlig Ajinomoto og dets europæiske datterselskab Eurolysine SA (herefter under ét »Ajinomoto«), Kyowa Hakko Kogyo og dets europæiske datterselskab Kyowa Hakko Europe (herefter under ét »Kyowa«), Daesang Corp. (tidligere Sewon Corp.) og dets europæiske datterselskab Sewon Europe samt Cheil, for overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF og artikel 53, stk. 1, i aftalen om EØS (herefter »EØS-aftalen«). I meddelelsen af klagepunkter foreholdt Kommissionen de nævnte virksomheder, at de havde fastsat prisen for lysin i EØS samt salgskvoter for dette marked, og at de havde udvekslet oplysninger

om deres salgsmængder fra september 1990 (Ajinomoto, Kyowa og Sewon), fra marts 1991 (Cheil) og fra juni 1992 (ADM) indtil juni 1995. Efter modtagelse af denne meddelelse af klagepunkter meddelte sagsøgerne Kommissionen, at de ikke ville bestride disse kendsgerninger.

8 Efter høringen af de berørte virksomheder den 1. marts 1999 fremsendte Kommissionen den 17. august 1999 til disse virksomheder en supplerende meddelelse af klagepunkter vedrørende kartellets varighed, hvori det blev konkluderet, at Ajinomoto, Kyowa og Sewon havde deltaget i kartellet i hvert fald fra juni 1990, Cheil i hvert fald fra begyndelsen af 1991 og sagsøgerne fra den 23. juni 1992. Sagsøgerne besvarede denne supplerende meddelelse af klagepunkter den 6. oktober 1999, idet de bekræftede, at de ikke ville bestride de kendsgerninger, de var blevet foreholdt.

9 Efter at have gennemført proceduren vedtog Kommissionen [den anfægtede] beslutning [...]. Sagsøgerne blev underrettet om [denne] ved skrivelse af 16. juni 2000.

10 [Den anfægtede beslutning] indeholder følgende bestemmelser:

»*Artikel 1*

[ADM Company] og selskabets europæiske datterselskab [ADM Ingredients], Ajinomoto Company, Incorporated, og selskabets europæiske datterselskab Eurolysine SA, Kyowa Hakko Kogyo Company Limited og selskabets europæiske datterselskab Kyowa Hakko Europa GmbH, Daesang Corporation og

selskabets europæiske datterselskab Sewon Europe GmbH samt Cheil [...] har overtrådt EF-traktatens artikel 81, stk. 1, og EØS-aftalens artikel 53, stk. 1, ved at deltage i aftaler om priser og salgsmængder samt udveksling af individuelle oplysninger om salgsmængder for syntetisk lysin omfattende hele EØS.

Overtrædelsens varighed var som følger:

a) med hensyn til [ADM] Company og [ADM Ingredients] fra den 23. juni 1992 til den 27. juni 1995

b) med hensyn til Ajinomoto Company, Incorporated og Eurolysine SA mindst fra juli 1990 til den 27. juni 1995

[...]

Artikel 2

For de i artikel 1 fastslåede overtrædelser pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

a) [ADM Company] og

[ADM Ingredients],

der hæfter solidarisk, en bøde på: 47 300 000 EUR

b) Ajinomoto Company, Incorporated og

Eurolysine SA,

der hæfter solidarisk, en bøde på: 28 300 000 EUR

[...]«

11 Med henblik på beregningen af bødebeløbene har Kommissionen i [den anfægtede beslutning] anvendt den metode, som er indeholdt i retningslinjerne [...], samt samarbejdsmeddelelsen.

12 For det første blev bødens grundbeløb under hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed fastsat til 39 mio. EUR for ADM's vedkommende. For så vidt angår Ajinomoto, Kyowa, Cheil og Sewon blev bødernes grundbeløb fastsat til henholdsvis 42, 21, 19,5 og 21 mio. EUR (betragtning 314 til [den anfægtede beslutning]).

13 Ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb under hensyn til overtrædelsens grovhed havde Kommissionen først og fremmest konkluderet, at de berørte virksomheder havde begået en overtrædelse, som var meget alvorlig i betragtning af dens art, dens reelle virkning på lysinmarkedet i EØS og af det relevante geografiske markeds udstrækning. Kommissionen havde herefter foretaget en differentieret ansættelse, idet den på grundlag af den samlede omsætning i det sidste år, overtrædelsen blev begået, fandt, at der var en betydelig forskel i størrelsen af de virksomheder, som begik overtrædelsen.

Følgelig blev bødernes udgangsbeløb fastsat til 30 mio. EUR for ADM og Ajinomoto og til 15 mio. EUR for Kyowa, Cheil og Sewon (betragtning 305 til [den anfægtede beslutning]).

14 Bødernes udgangsbeløb blev herefter forhøjet med 10% pr. år, dvs. for ADM's og Cheils vedkommende med 30% og for Ajinomotos, Kyowas og Sewons vedkommende med 40%, for at tage hensyn til varigheden af den overtrædelse, hver virksomhed havde begået, og for at fastsætte grundbeløbet for deres respektive bøder (betragtning 313 til [den anfægtede beslutning]).

15 For det andet blev bødernes grundbeløb for ADM's og Ajinomotos vedkommende forhøjet med 50% til hver, dvs. for ADM's vedkommende med 19,5 mio. EUR og for Ajinomotos vedkommende med 21 mio. EUR, som følge af skærpende omstændigheder, begrundet i, at disse virksomheder havde indtaget en ledende position i forbindelse med overtrædelsen (betragtning 356 til [den anfægtede beslutning]).

16 For det tredje nedsatte Kommissionen forhøjelsen af den bøde, som var pålagt Sewon på grund af overtrædelsens varighed, med 20% som følge af formildende omstændigheder, begrundet i, at denne virksomhed kun havde spillet en passiv rolle i kartellet fra begyndelsen af 1995 (betragtning 365 til [den anfægtede beslutning]). Kommissionen nedsatte desuden bødernes grundbeløb med 10% for hver af de berørte virksomheder, begrundet i, at de alle ophørte med overtrædelsen, så snart en offentlig myndighed greb ind (betragtning 384 til [den anfægtede beslutning]).

17 For det fjerde foretog Kommissionen en »væsentlig nedsættelse« af bøderne i henhold til afsnit D i samarbejdsmeddelelsen. Kommissionen bevilgede herved Ajinomoto og Sewon en nedsættelse på 50% af den bøde, de ville være blevet pålagt, hvis de ikke havde samarbejdet med Kommissionen, samt bevilgede

Kyowa og Cheil en nedsættelse på 30%, og endelig ADM en nedsættelse på 10% (betragtning 431, 432 og 435 til [den anfægtede beslutning]).«

Søgsmålet for Retten og den appellerede dom

9 Den 25. august 2000 anlagde appellanterne søgsmål ved Retten med påstand om annullation af den anfægtede beslutning.

10 Ved deres søgsmål nedlagde appellanterne påstand om annullation af denne beslutning, hvorved de var blevet pålagt en bøde, eller om en nedsættelse heraf.

11 Ved den appellerede dom bestemte Retten følgende:

— Den bøde, der var pålagt sagsøgerne, in solidum, blev fastsat til 43 875 000 EUR.

— I øvrigt blev Kommissionen frifundet.

— Sagsøgerne blev pålagt at bære deres egne omkostninger og betale tre fjerdedele af Kommissionens omkostninger, og sidstnævnte blev pålagt at bære en fjerdedel af sine egne omkostninger.

Parternes påstande for Domstolen

12 Appellanterne har nedlagt følgende påstande:

— Den appellerede dom ophæves, for så vidt som Retten ikke tog påstanden om annullation af den anfægtede beslutning til følge.

— Den anfægtede beslutnings artikel 2 annulleres, for så vidt som den vedrører ADM.

— Subsidiært i forhold til den anden påstand ændres den anfægtede beslutnings artikel 2 således, at den bøde, som er pålagt ADM, nedsættes eller ophæves.

— Mere subsidiært i forhold til den anden og tredje påstand hjemvises sagen til fornyet behandling ved Retten i overensstemmelse med Domstolens dom.

— Kommissionen tilpligtes i alle tilfælde at bære sine egne omkostninger og at betale ADM's omkostninger i forbindelse med retsforhandlingerne for Retten og Domstolen.

13 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Appellen forkastes.

— Appellanterne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

De fremførte anbringender

14 Til støtte for deres appel har appellanterne fremført følgende anbringender:

— tilsidesættelse af princippet om forbud mod tilbagevirkende gyldighed ved stadfæstelse af Kommissionens anvendelse med tilbagevirkende gyldighed af retningslinjerne for beregningen af bøder

— tilsidesættelse af lighedsprincippet:

— ved stadfæstelse af den af Kommissionen udøvede forskelsbehandling for så vidt angår metoden for beregningen af bøder for samtidigt stedfundne overtrædelser af konkurrencereglerne afhængigt af, om denne fællesskabsinstitution har vedtaget sin beslutning før eller efter offentliggørelsen af retningslinjerne

— ved stadfæstelse af, at udgangsbeløbet for den bøde, som skal pålægges ADM, og den bøde, som skal pålægges Ajinomoto, er det samme, selv om Ajinomotos markedsandel inden for EØS er næsten dobbelt så stor som ADM's

— tilsidesættelse af princippet ne bis in idem ved at fastslå, at Kommissionen hverken er forpligtet til at modregne eller tage hensyn til bøder, som ADM har betalt til andre myndigheder for de samme handlinger

— tilsidesættelse af begrundelsespligten:

— ved at fastslå, at Kommissionen ikke er forpligtet til at tage hensyn til bøder, som ADM har betalt i tredjestater, selv om den af Kommissionen pålagte bøde bl.a. er baseret på ADM's samlede omsætning og derfor straffer ADM på grundlag af virksomhedens salg i stater, hvor ADM allerede er blevet pålagt en bøde

— ved at fastslå, at bøden er rimelig, selv om Kommissionen har undladt at tage hensyn til ADM's omsætning i EØS for så vidt angår lysin

— urigtig bevisbedømmelse, idet Retten fastslog, at Kommissionen havde godtgjort, at der forelå en økonomisk sammenhæng, selv om disse beviser ikke omfatter af en analyse af prisniveauet uden for tilfælde af ulovlig samordning og dermed ikke godtgør, at priserne var højere, end de ellers ville have været

— tilsidesættelse af princippet om, at Kommissionen skal overholde de regler, den har pålagt sig selv, idet Retten accepterede denne institutions tilsidesættelse af retningslinjerne

— tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet, som fortolket af Domstolen og Retten selv, hvorefter der skal være en vis sammenhæng mellem bøderne og den relevante omsætning.

Om appellen

Om det første anbringende vedrørende en tilsidesættelse af princippet om forbud mod tilbagevirkende gyldighed

15 Med deres første anbringende gør appellanterne gældende, at Retten i den appellerede doms præmis 39-61 tilsidesatte princippet om forbud mod tilbagevirkende gyldighed, idet den stadfæstede Kommissionens anvendelse med tilbagevirkende kraft af retningslinjerne for beregningen af bøder.

16 Appellanterne har anført, at bøden ville have været lavere end den bøde, der blev fastsat i henhold til retningslinjerne, hvis den tidligere praksis var blevet fulgt.

17 I den appellerede dom afviste Retten dette anbringende på grundlag af en begrundelse, der er affattet på samme måde som den begrundelse, der fremgår af Rettens domme, der førte til Domstolens dom af 28. juni 2005, Dansk Rørindustri m. fl. mod Kommissionen (forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Sml. I, s. 5425).

18 I nævnte doms præmis 202-206 har Domstolen refereret Rettens argumentation som følger:

»202 Først anførte Retten rigtigt, at princippet om, at straffelove ikke kan have tilbagevirkende kraft, der er fastslået i EMK's artikel 7 som en grundrettighed, er et almindeligt fællesskabsretligt princip, der skal overholdes, når der pålægges bøder for overtrædelse af konkurrencereglerne, og at det følger af dette princip, at de pålagte sanktioner skal svare til dem, der var foreskrevet på det tidspunkt, da overtrædelsen blev begået.

203 Retten fastslog derefter, at retningslinjerne holder sig inden for den retlige ramme for fastsættelsen af bødebeløbene, således som denne forud for overtrædelserne var blevet fastlagt i artikel 15 i forordning nr. 17.

204 Således var den i retningslinjerne foreskrevne metode for bødeberegningen fortsat baseret på de principper, som denne bestemmelse opstiller, eftersom beregningen stadig foretages på grundlag af overtrædelsens grovhed og varighed, og idet bøden ikke kan overstige et maksimumsbeløb på 10% af den samlede omsætning.

205 Retningslinjerne ændrer således ikke den retlige ramme for sanktionerne, idet denne fortsat alene er fastlagt i forordning nr. 17. Kommissionens tidligere beslutningspraksis er ikke en del af denne retlige ramme.

206 Endelig foreligger der ifølge Retten ingen skærpelse af bøderne med tilbagevirkende kraft, selv om retningslinjerne i visse tilfælde kan føre til en

forhøjelse af disse. Dette følger af den skønsmargin ved fastsættelsen af bødebeløbene, der tilkommer Kommissionen i henhold til forordning nr. 17. Denne institution kan således til enhver tid forhøje bødeniveauet af hensyn til den konkurrencepolitik, den fører, forudsat at dette sker inden for de i forordning nr. 17 angivne rammer [...]«

19 Som Domstolen har fastslået i præmis 207 og 208 i ovennævnte dom i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, er Rettens antagelse, hvorefter retningslinjerne ikke er en del af den retlige ramme for fastsættelsen af bødebeløbene, idet denne ramme udelukkende udgøres af artikel 15 i forordning nr. 17, hvoraf følger, at anvendelsen af retningslinjerne på overtrædelser, der blev begået, før de blev vedtaget, ikke kan være i strid med princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft, forkert.

20 Princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft kan være berørt af en ændring af en sanktionspolitik, i dette tilfælde Kommissionens generelle politik på konkurrenceområdet vedrørende bøder, navnlig såfremt ændringen gennemføres ved vedtagelse af vejledende regler såsom retningslinjerne (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 222).

21 Imidlertid kræver en effektiv gennemførelse af Fællesskabets konkurrenceregler, at Kommissionen til enhver tid kan tilpasse bødeniveauet efter konkurrencepolitikkens krav (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 109, og dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 227).

22 Det følger heraf, at virksomheder, der er parter i en administrativ procedure, som kan give anledning til en bøde, hverken kan have en berettiget forventning om, at Kommissionen ikke vil overskride det hidtil anvendte bødeniveau, eller en forventning med hensyn til en metode for bødeberegningen (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 228).

23 Følgelig bør virksomhederne i denne sag tage i betragtning, at Kommissionen til enhver tid kan beslutte at forhøje størrelsen af bødebeløbene i forhold til det tidligere anvendte niveau (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 229).

24 Det anførte gælder ikke kun, når Kommissionen gennemfører en forhøjelse af bødebeløbene i forbindelse med fastsættelsen af bøderne i individuelle beslutninger, men også, hvis denne forhøjelse gennemføres ved, at der i konkrete tilfælde anvendes vejledende regler, der har generel rækkevidde, som f.eks. retningslinjerne (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 230).

25 Som i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen må det på dette grundlag konkluderes, at retningslinjerne og især den nye metode for bødeberegningen, som de indeholder, såfremt det antages, at denne har haft en skærpende virkning med hensyn til størrelsen af de pålagte bøder, med rimelighed kunne forudses af virksomheder som appellanterne på det tidspunkt, da de pågældende overtrædelser blev begået, og at Kommissionen ikke har tilsidesat princippet om forbud mod tilbagevirkende kraft ved i den anfægtede beslutning at anvende retningslinjerne på overtrædelser, der blev begået før vedtagelsen af retningslinjerne (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 231 og 232).

26 Retten har derfor ikke foretaget en urigtig retsanvendelse ved at have forkastet anbringendet til støtte for annullationspåstanden vedrørende tilsidesættelse af princippet om forbud mod tilbagevirkende gyldighed.

27 Når henses til alle de ovenstående betragtninger, bør det første anbringende til støtte for appellen forkastes.

Om det andet anbringende angående en tilsidesættelse af lighedsprincippet

28 Det andet anbringende, som appellanterne har fremført, kan opdeles i to led. ADM har fremført, at Retten har tilsidesat lighedsprincippet dels ved at stadfæste den af Kommissionen udøvede forskelsbehandling for så vidt angår metoden for beregningen af bøder for de samtidigt stedfundne overtrædelser af konkurrencereglerne afhængigt af, om denne fællesskabsinstitution har vedtaget sin beslutning før eller efter offentliggørelsen af retningslinjerne (jf. præmis 69-75 i den appellerede dom), dels ved at stadfæste, at udgangsbeløbet for den ADM pålagte bøde og den bøde, som blev pålagt Ajinomoto, er det samme, selv om den sidstnævnte virksomheds markedsandel inden for EØS er næsten dobbelt så stor som ADM's (jf. den appellerede doms præmis 207 og 211-214).

29 For så vidt angår det andet anbringendes første led bemærkes, at dette er tæt forbundet med det første anbringende, idet den påståede forskelsbehandling er en følge af, at retningslinjerne blev anvendt fra en bestemt dato.

30 Som bemærket i denne doms præmis 21, kan Kommissionen til enhver tid vedtage at forhøje niveauet for bødernes størrelse i forhold det tidligere anvendte niveau.

31 Derfor forkastede Domstolen i præmis 110 i ovennævnte dom i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen et anbringende, der bl.a. var støttet på et argument, hvorefter den af Kommissionen anvendte metode var diskriminerende, fordi de faktiske omstændigheder i sagen var samtidige med omstændighederne i andre sager, hvori Kommissionen havde udstedt en beslutning forud for den her omhandlede med fastsættelse af bøder på et betydeligt lavere beløb.

32 Det andet anbringendes første led bør derfor forkastes.

33 For så vidt angår samme anbringendes andet led hviler appellanternes argumentation på den forudsætning, at bødens udgangspunkt, når flere virksomheder har deltaget i den samme overtrædelse, kun kan differentieres på grundlag af den omsætning, der hidrører fra salg af det relevante produkt i EØS. Denne forudsætning er urigtig.

34 Som det fremgår af præmis 243 og 312 i ovennævnte dom i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, kan der foretages en differentiering for så vidt angår udgangspunktet for bødens størrelse på grundlag af andre kriterier end den relevante omsætning.

35 Retten begik ikke nogen retlig fejl, da den i den appellerede doms præmis 212 på grundlag af konstateringer vedrørende faktiske forhold, som det påhviler Retten at foretage, fastslog, at ADM's samlede omsætning, som giver en indikation af en virksomheds størrelse og økonomiske styrke, viser, at ADM er dobbelt så betydningsfuld som Ajinomoto, hvilket dels kompenserer for, at virksomhedens indflydelse på lysinmarkedet i EØS er mindre end Ajinomotos, dels forklarer, hvorfor bødens grundbeløb blev fastsat på et tilstrækkeligt afskrækkende niveau.

36 Derfor bør det andet anbringendes andet led og dermed dette anbringende i sin helhed forkastes.

Om det tredje anbringende angående en tilsidesættelse af et princip, der er tilknyttet princippet ne bis in idem

Parternes argumenter

37 Med deres tredje anbringende, som appellanterne præciserede under retsmødet, gør de gældende, at der er sket tilsidesættelse af et princip, der er tilknyttet princippet ne bis in idem, idet Retten i den appellerede doms præmis 85-104 har fastslået, at Kommissionen ikke er forpligtet til at modregne eller tage hensyn til bøder, som ADM har betalt til andre myndigheder vedrørende de samme handlinger.

38 Dette anbringende kan opdeles i tre led.

39 Appellanterne gør først gældende, at Retten begik en retlig fejl, idet den fortolkede princippet ne bis in idem og dommen af 14. december 1972, Boehringer Mannheim mod Kommissionen (sag 7/72, Sml. 1972, s. 323, org.ref.: Rec. s. 1281), for indskrænkende. Appellanterne har anført, at der blandt de grundlæggende principper findes et, som er tilknyttet princippet ne bis in idem, og hvorefter konkurrerende sanktioner, der vedrører de samme faktiske omstændigheder, skal tages i betragtning. Det drejer sig om en grundrettighed i henhold til fællesskabsretten, der ikke er afhængig af nogen konvention. Appellanterne har videre anført, at Domstolen i den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen behandlede et forhold vedrørende en tredjestat og fastslog, at grundlæggende retsprincipper finder anvendelse i sager af denne art. Det er i overensstemmelse med princippet om god forvaltningsskik og proportionalitetsprincippet, at senere sanktioner tager sådanne sanktioner i betragtning, som allerede er pålagt for de samme handlinger af en hvilken som helst anden retsinstans. En anden fremgangsmåde kan medføre, at de berørte virksomheder straffes for hårdt og pålægges en bøde, der ikke står i forhold til nødvendigheden af at afskrække og/eller en repressiv retshåndhævelse.

40 Appellanterne har dernæst anført, at den i den appellerede dom i præmis 101 og 102 anførte konklusion, hvorefter appellanterne ikke havde godtgjort, at de faktiske omstændigheder, der udgjorde den overtrædelse, som blev sanktioneret af Kommissionen og af tredjelande, var identiske, udgør en urigtig bevisbedømmelse, en tilsidesættelse af artikel 36 i Domstolens statut for manglende begrundelse og en tilsidesættelse af appellanternes ret til kontradiktion.

41 Endelig har appellanterne fremført, at Retten har begået en fejl, da den i den appellerede doms præmis 103 fastslog, at der, selv om de faktiske omstændigheder var identiske, ikke forelå nogen ret til kompensation, både fordi ADM ikke havde godtgjort, at de i tredjelandene idømte sanktioner vedrørte udøvelsen eller virkningen af kartelvirksomheden i EØS, og fordi Retten fastslog, at disse sanktioner var blevet beregnet på grundlag af ADM's omsætning i Amerikas Forenede Stater og Canada. Det var alene nødvendigt at fastslå identiteten mellem de faktiske omstændigheder, der blev sanktioneret af Kommissionen og af tredjelandenes myndigheder. ADM havde godtgjort, at de handlinger og den kartelvirksomhed, der blev sanktioneret af Kommissionen og af myndighederne i tredjestater, vedrørte nøjagtig det samme verdensomspændende kartel.

42 For så vidt angår det første led af appellanternes tredje anbringende har Kommissionen anført, at den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen ikke vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt denne institution skal fradrage en sanktion pålagt af en tredjestats myndigheder i tilfælde, hvor der måtte være identitet mellem de forhold, der er foreholdt en virksomhed af henholdsvis Kommissionen og tredjestatens myndigheder. Det er Kommissionens opfattelse, at der er gode grunde til at antage, at det naturretlige princip, der blev gjort gældende i dom af 13. februar 1969, Wilhelm m.fl. mod Bundeskartellamt (sag 14/68, Sml. 1969, s. 1, org.ref.: Rec. s. 1), og i den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen, kun finder anvendelse i Den Europæiske Union. Alle domstole i Unionen skal, i hvert tilfælde for så vidt angår konkurrenceretten, følge Domstolens relevante praksis, og disse staters kompetence og fællesskabsinstitutionernes kompetence overlapper hinanden. Der er hverken nogen forbindelse eller nogen overlapning af denne art mellem Amerikas Forenede Stater og Det Europæiske Fællesskab.

43 For så vidt angår det andet led af appellanternes tredje anbringende har Kommissionen anført, at Retten under henvisning til ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen har godtgjort, at fællesskabsmyndighederne og de amerikanske myndigheder foreholdt kartelmedlemmerne deres adfærd på deres respektive territorier. I nævnte dom sondrede Domstolen mellem de aftaler, der affødte etableringen af et kartel, og anvendelsen heraf på de forskellige territorier.

44 For så vidt angår ovennævnte anbringendes tredje led har Kommissionen anført, at ADM har lagt en urigtig opfattelse af den appellerede doms præmis 103 til grund. Retten har faktisk behandlet spørgsmålet om, hvorvidt de i De Forenede Stater og Canada idømte sanktioner vedrørte en adfærd, der var identisk med den, som Kommissionen sanktionerede i den anfægtede beslutning.

45 Det er Kommissionens opfattelse, at såfremt de af fællesskabsmyndighederne og de amerikanske myndigheder påståede faktiske omstændigheder ikke er karakteriseret ved at have samme genstand og vedrøre det samme territorium, kan de ikke betragtes som identiske. De af fællesskabsmyndighederne og de amerikanske myndigheder påståede faktiske omstændigheder er ikke identiske, og der er intet, der berettiger ADM til at hævde, at de amerikanske myndigheder havde til hensigt at straffe ADM for gennemførelsen af aftaler inden for EØS.

Domstolens bemærkninger

— Om det tredje anbringendes første led

46 Som de præciserede på retsmødet, har appellanterne ikke som sådant fremført princippet ne bis in idem. De hævder således ikke, at Kommissionen indledte

proceduren med urette, eller at den ikke er bemyndiget til at pålægge en bøde. Appellanterne har derimod anført, at der blandt grundlæggende retsprincipper findes et princip i tilknytning til princippet ne bis in idem, hvorefter konkurrerende sanktioner, der vedrører de samme faktiske omstændigheder, skal tages i betragtning.

47 Herved bemærkes indledningsvis, at under en appelsag er formålet med Domstolens efterprøvelse dels at undersøge, i hvilket omfang Retten juridisk korrekt har taget hensyn til alle faktorer, der er afgørende ved vurderingen af grovheden af en given adfærd under hensyntagen til traktatens artikel 81 og artikel 15 i forordning nr. 17, dels at undersøge, om Retten i tilstrækkelig grad har taget stilling til alle de argumenter, som appellanten har fremført til støtte for sin påstand om ophævelse eller nedsættelse af bøden (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 244 og den deri nævnte retspraksis).

48 I denne sag har Retten i den appellerede doms præmis 98 bemærket, at det følger af ordlyden af præmis 3 i den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen, at Domstolen ikke behandlede spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen skal fradrage en sanktion pålagt af en tredjestats myndigheder i tilfælde, hvor der måtte være identitet mellem de forhold, der er blevet gjort gældende mod en virksomhed af henholdsvis Kommissionen og tredjestatens myndigheder, men at Domstolen betingede denne prøvelse af, at der faktisk forelå identitet mellem de forhold, der var gjort gældende af henholdsvis Kommissionen og en tredjestats myndigheder.

49 Retten har ikke herved begået nogen retlig fejl. Domstolen har i den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen ikke behandlet dette spørgsmål, fordi det ikke var blevet godtgjort, at de forhold, der var foreholdt sagsøgeren af henholdsvis Kommissionen og de amerikanske myndigheder, var identiske.

50 Herefter har Retten i den appellerede doms præmis 99 under henvisning til præmis 11 i ovennævnte dom i sagen Wilhelm m.fl. fastslået, at det er i lyset af de særlige

omstændigheder, som på den ene side skyldes den snævre indbyrdes afhængighed mellem medlemsstaternes nationale markeder og fællesmarkedet og på den anden side det særlige system med kompetencefordeling mellem Fællesskabet og medlemsstaterne på området for karteller inden for samme område, nemlig fællesmarkedet, at Domstolen, ved at tillade muligheden for dobbelt retsforfølgelse og henset til den heraf følgende mulighed for dobbelt sanktion, har fundet det nødvendigt at tage hensyn til den første beslutning ud fra et krav om billighed.

51 I den appellerede doms præmis 100 har Retten fastslået, at dette ikke er tilfældet i denne sag, og har fastslået, at eftersom det ikke er blevet påstået, at der foreligger en klar konventionsbestemmelse, som fastsætter en forpligtelse for Kommissionen til ved bødefastsættelsen at tage hensyn til sanktioner, som allerede er blevet pålagt virksomheden af myndigheder eller domstole i tredjestater som Amerikas Forenede Stater og Canada på baggrund af de samme faktiske forhold, kan sagsøgerne ikke med føje påstå, at Kommissionen i den konkrete sag tilsidesatte den påståede forpligtelse.

52 Selv om det antages, at dette ræsonnement er fejlagtigt, og at den af myndighederne i en tredjestat pålagte sanktion er et forhold af en sådan art, at det kan indgå i bedømmelsen af sagens omstændigheder med henblik på fastsættelsen af bødens størrelse, kan anbringendet om, at Kommissionen ikke har taget hensyn til de af tredjestater allerede pålagte bøder, kun tiltrædes, hvis de faktiske forhold, der er foreholdt ADM af henholdsvis Kommissionen og myndighederne i De Forenede Stater og Canada, er identiske.

53 Retten har i den appellerede doms præmis 101-103 foretaget en subsidiær vurdering af, hvorvidt appellanterne har ført bevis for en sådan identitet. Derfor skal der foretages en undersøgelse af de øvrige dele af det tredje anbringende, der vedrører disse punkter.

54 For så vidt angår princippet om god forvaltningsskik, der ligeledes er gjort gældende af appellanterne inden for rammerne af det tredje anbringendes første led, er dette ikke relevant, når henses til de omhandlede omstændigheder.

— Om det tredje anbringendes andet led

55 For så vidt angår Rettens konstatering, hvorefter det ikke er godtgjort, at de faktiske forhold, der er foreholdt ADM af henholdsvis Kommissionen og myndighederne i De Forenede Stater og Canada, er identiske, har appellanterne indledningsvis anført, at der foreligger en urigtig bevisbedømmelse. Appellanterne har anført, at den omstændighed, at overtrædelserne vedrørende lysin og citronsyre adskiller sig fra hinanden, klart fremgår af sagsakterne vedrørende den judicielle aftale, som blev indgået i både De Forenede Stater og Canada, hvor der blev rejst separate tiltaler mod ADM for overtrædelserne. Hverken disse dokumenter eller noget andet forhold giver anledning til at antage, at de omhandlede specifikke aftaler udgør en del af »et større kompleks af aftaler og samordnet praksis«.

56 Retten har imidlertid ikke fundet, at overtrædelserne vedrørende henholdsvis lysin og citronsyre adskiller sig fra hinanden. Retten har ganske vist i begyndelsen af præmis 103 i den anfægtede dom rejst tvivl vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt domfældelsen vedrørende lysinkartellet skulle kunne anses for adskilt fra domfældelsen vedrørende citronsyrekartellet. Alligevel har Retten lagt til grund, at dette var tilfældet.

57 For så vidt som Retten har lagt til grund, at domfældelserne i De Forenede Stater og Canada vedrørte et større kompleks af aftaler og samordnet praksis, kan det ikke gøres gældende, at den har foretaget en urigtig bevisbedømmelse. Henvisningen til »domfældelserne i De Forenede Stater og Canada[, der] vedrørte et større kompleks af aftaler og samordnet praksis«, og som findes i den appellerede doms præmis 102, må ses i lyset af præmis 5 i den ovennævnte dom i sagen Boehringer Mannheim mod Kommissionen, der vedrører »et større kompleks«, og hvortil Retten henviser i den foranstående præmis. Henvisningen må derfor forstås således, at de nævnte domfældelser også omhandler handlinger vedrørende citronsyre, der ikke er omhandlet af den anfægtede beslutning.

58 Anbringendet om en urigtig bevisbedømmelse bør derfor forkastes.

59 Appellanterne gør herefter gældende, at Retten uden begrundelse har tilsidesat de af appellanterne fremlagte supplerende beviser, hvorved den har tilsidesat artikel 36 i Domstolens statut.

60 Det bemærkes herved, at den begrundelsespligt, der påhviler Retten i medfør af artikel 36 og artikel 53, stk. 1, i Domstolens statut, ikke pålægger Retten i sin fremstilling udtømmende og et for et at behandle alle de argumenter, der er fremført af parterne i sagen. Begrundelsen kan således fremgå indirekte, forudsat at de berørte parter kan få kendskab til begrundelsen for, at de pågældende foranstaltninger er blevet truffet, og således at Domstolen kan råde over de oplysninger, der er nødvendige for, at den kan udøve sin prøvelsesret (jf. i denne retning dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 372).

61 For så vidt angår de supplerende beviser, som ADM har fremlagt, har Retten ikke tilsidesat den begrundelsespligt, som påhviler den. Rettens begrundelse hviler på den forudsætning, at appellanterne, med henblik på at godtgøre, at der foreligger identitet for så vidt angår de faktiske omstændigheder, skulle have godtgjort, at domfældelsen i De Forenede Stater og Canada omfattede andre former for gennemførelse eller virkninger af kartellet end dem, der var indtruffet i disse lande, og navnlig i EØS. Retten har ved at fastslå, at dette ikke var godtgjort, forudsætningsvis kvalificeret de af appellanterne fremlagte supplerende beviser som utilstrækkelige i forhold til dette kriterium.

62 Det følger heraf, at anbringendet om tilsidesættelse af artikel 36 i Domstolens statut ikke kan tiltrædes.

63 Endelig gør appellanterne gældende, at eftersom Kommissionen i sine skrivelser og i den anfægtede beslutning åbenbart har erkendt, at præcis de samme faktiske omstændigheder som dem, der blev forelagt Retten, blev straffet under sagerne i tredjestaterne, burde Retten have givet appellanterne mulighed for at blive hørt, da den fastslog, at det forholdt sig modsat.

64 Det skal herved bemærkes, at Kommissionen ganske vist har angivet, at den i EØS begåede overtrædelse resulterede i et verdensomspændende kartel. Hermed har Kommissionen imidlertid ikke erkendt, at der forelå identitet mellem de faktiske omstændigheder, der var foreholdt sagsøgerne af på den ene side Kommissionen selv og på den anden side myndighederne i De Forenede Stater og Canada.

65 Det følger af betragtning nr. 183 til den anfægtede beslutning, at Kommissionen foreholder ADM og de andre virksomheder, der er berørt af denne beslutning, at have overtrådt artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53, idet de, inden for EØS og efter aftale, fastsatte lysinpriser, kontrollerede udbuddet og fordelte afsætningsvoluminer mellem sig samt udvekslede oplysninger om deres afsætningsvoluminer med henblik på at overvåge de aftalte fordelinger af afsætningsvoluminer. I betragtning 311 til samme beslutning har Kommissionen anført, at i henhold til oplysninger fra myndighederne i De Forenede Stater og Canada tog de bødestraffe, som disse myndigheder idømte de virksomheder, der berøres af denne beslutning, kun hensyn til de konkurrenceskadelige virkninger, som det samarbejde, der undersøges i nævnte beslutning, havde medført inden for deres jurisdiktioner.

66 Det følger heraf, at det for Kommissionen drejede sig om anvendelse af et kartel på forskellige territorier. Som følge heraf gjorde Kommissionens konstateringer det muligt for appellanterne at forsvare deres opfattelse herom.

67 Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retten til kontradiktion er derfor ikke begrundet.

— Om det tredje anbringendes tredje led

68 Præmis 103 i den appellerede dom udgør en del af Rettens gennemgang vedrørende identiteten mellem de kritiserede forhold.

69 Det skal herved bemærkes, at når den i tredjestaten pålagte sanktion kun vedrører udøvelsen eller virkningerne af kartellet på denne stats marked, og fællesskabssanktionen kun vedrører udøvelsen eller virkningerne heraf på fællesmarkedet, foreligger der ikke identitet mellem forholdene.

70 Retten fremhævede i den appellerede doms præmis 103, at de omhandlede bøder er blevet beregnet på grundlag af omsætningen i henholdsvis De Forenede Stater og Canada, med henblik på at underbygge sin konklusion, hvorefter bøderne var en sanktion for udøvelsen af aftalen på disse territorier og ikke på EØS' territorium.

71 Det er Rettens opfattelse, at ADM ikke har godtgjort, at de i De Forenede Stater og Canada pålagte bøder, ud over at omfatte udøvelsen og virkningerne af det omhandlede kartel i disse stater, også omfattede udøvelsen og virkningerne af dette kartel i EØS.

72 Appellanternes hovedanbringende inden for rammerne af det tredje anbringendes tredje led er derfor ikke begrundet.

73 Appellanterne gør subsidiært gældende, at Kommissionen er forpligtet til at tage hensyn til bøder, som er betalt til andre myndigheder, og som er beregnet på grundlag af omsætningen i De Forenede Stater og Canada, når Kommissionen, som i denne sag, tager appellanternes samlede omsætning vedrørende lysin i betragtning ved beregningen af den bøde, de skal pålægges. Herved beregner denne institution den ovennævnte bøde på grundlag af appellanternes omsætning i de stater, hvor appellanterne allerede har betalt en bøde, idet denne omsætning tillægges appellanternes omsætning i EØS.

74 Hertil bemærkes, at den samlede omsætning i den anfægtede beslutning alene blev benyttet til at sammenligne de berørte virksomheders forholdsmæssige størrelse med henblik på at tage de nævnte virksomheders faktiske evne til at forvolde skade på lysinmarkedet i EØS i betragtning.

75 Dette anbringende bør således forkastes.

76 Da ingen af de anbringender, appellanterne har påberåbt sig mod Rettens konstatering, hvorefter de ikke har godtgjort, at der foreligger identitet mellem de påberåbte forhold, er begrundede, bør det tredje anbringende forkastes.

Om det fjerde anbringende om en tilsidesættelse af begrundelsespligten

77 Det fjerde anbringende kan opdeles i to led.

78 Med dette anbringendes første led, der vedrører den appellerede doms præmis 85-94, gør appellanterne gældende, at Retten har tilsidesat artikel 36 i Domstolens statut ved at fastslå, at Kommissionen ikke var forpligtet til at tage hensyn til bøder, som appellanterne har betalt i tredjestater, selv om den af Kommissionen pålagte bøde bl.a. er baseret på appellanternes samlede omsætning, hvorfor appellanterne er blevet straffet på grundlag af deres omsætning i stater, hvor de allerede er blevet idømt bøder.

79 Med deres fjerde anbringendes andet led, der vedrører den appellerede doms præmis 198-206, foreholder appellanterne Retten at have tilsidesat artikel 36 i Domstolens statut ved at fastslå, at bøden er rimelig, skønt Kommissionen ikke har opfyldt sin forpligtelse til at tage appellanternes omsætning i EØS for så vidt angår lysin i betragtning.

80 For så vidt angår de i begrundelsespligten indeholdte krav, som det påhviler Retten at opfylde, henvises til denne doms præmis 60.

81 I denne sag er Rettens dom tilstrækkeligt begrundet for så vidt angår de to omhandlede forhold. Dels har Retten i den appellerede doms præmis 85-103 givet en indgående begrundelse for sin konklusion, hvorefter Kommissionen ikke var forpligtet til at tage bøder betalt af ADM i tredjestater i betragtning. Dels har den i den appellerede doms præmis 198-206 angivet sine grunde til, at den har forkastet appellanternes argumentation, hvorefter bøden ikke stod i rimeligt forhold til den af dem opnåede omsætning på markedet for lysin i EØS.

82 Følgelig bør det fjerde anbringende forkastes.

Om det femte anbringende vedrørende en urigtig bevisbedømmelse

83 Med det femte anbringende, der vedrører den appellerede doms præmis 142-171, gør appellanterne gældende, at Retten har foretaget en urigtig bevisbedømmelse ved at fastslå, at Kommissionen havde godtgjort, at der forelå en økonomisk sammenhæng.

84 Appellanterne foreholder nærmere Retten at have foretaget en urigtig bevisbedømmelse ved at fastslå, at Kommissionen på tilstrækkelig vis havde godtgjort, at priserne var højere end de ville have været, såfremt der ikke havde foreligget samordning. De af Kommissionen fremlagte beviser, på grundlag af hvilke Retten i den appellerede doms præmis 154-160 fastslog, at der forelå en økonomisk sammenhæng, viser kun det faktiske prisniveau, men indeholder ikke nogen analyse af de sandsynlige prisniveauer, såfremt kartellet ikke eksisterede.

85 Det skal herved bemærkes, at bedømmelsen af de faktiske omstændigheder ikke, medmindre der er tale om en forvanskning af de for Retten fremlagte beviser, udgør et retsspørgsmål, der er undergivet Domstolens prøvelsesret (jf. navnlig dom af 21.6.2001, forenede sager C-280/99 P — C-282/99 P, Moccia Irme m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 4717, præmis 78).

86 Appellanterne har ikke godtgjort, at beviserne er blevet urigtigt bedømt. Den kritik af Rettens ræsonnement, de har fremført, er grundløs. Som generaladvokaten har anført i punkt 124 i forslaget til afgørelse, fremgår det af den anfægtede beslutning og den appellerede dom, at Kommissionen har fremlagt en række beviser for den prisforhøjelse, kartellet medførte, og at disse beviser er blevet grundigt undersøgt af Retten. Retten har ved at forkaste de af appellanternes argumenter, hvorefter det ikke var bevist, at de anvendte priser var højere end dem, der ville være blevet anvendt inden for rammerne af et lovligt oligopol, ikke udledt noget af beviserne, som de åbenbart ikke godtgør.

87 Det femte anbringende bør derfor forkastes.

Om det sjette anbringende vedrørende en tilsidesættelse af princippet, hvorefter Kommissionen skal overholde de regler, den har pålagt sig selv

88 Med deres sjette anbringende foreholder appellanterne Retten i den appellerede doms præmis 191-206 at have tilsidesat princippet, hvorefter Kommissionen skal overholde de regler, den har pålagt sig selv.

89 Retten fastslog, at Kommissionen ved fastsættelsen af udgangsbeløbet kun tog appellanternes samlede omsætning af samtlige produkter og den samlede omsætning af Lysin i betragtning, og at den derved tilsidesatte sin forpligtelse til at tage den relevante omsætning i betragtning. Uanset Kommissionens tilsidesættelse af sine egne retningslinjer lagde Retten til grund, at bøderne var lovlige, eftersom de ikke stred mod proportionalitetsprincippet. Retten har ikke, uden i hvert fald at angive begrundelsen herfor, kompetence til at tillade Kommissionen at tilsidesætte retningslinjerne. Såfremt Kommissionen kunne tilsidesætte retningslinjerne, når blot den overholdt proportionalitetsprincippets betingelser, ville dette indebære en tilsidesættelse af principperne om retssikkerhed og god forvaltningsskik og medføre forskelsbehandling mellem appellanterne og andre virksomheder, over for hvilke retningslinjerne er blevet korrekt anvendt.

90 Af disse grunde burde Retten have anvendt den fremgangsmåde, der er anført i retningslinjerne vedrørende bøder, og taget ADM's omsætning i betragtning med henblik på at fastsætte det korrekte bødeniveau. Retten har ved sin undladelse heraf tilsidesat princippet, hvorefter Kommissionen skal overholde de regler, den har pålagt sig selv.

91 Det bemærkes hertil, at selv om vejledende regler, der skal fremkalde retsvirkninger udadtil, således som det er tilfældet med retningslinjerne, der retter sig til de erhvervsdrivende, ikke kan anses for retsregler, som vedkommende myndighed under alle omstændigheder er forpligtet til at overholde, fastsætter de dog vejledende regler for den praksis, der skal følges, og som vedkommende myndighed ikke kan fravige i konkrete tilfælde uden at angive grunde, som er i overensstemmelse med princippet om ligebehandling (jf. i denne retning den ovennævnte dom i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 209 og 210).

92 Retten kan ikke med føje foreholdes at have tilladt Kommissionen at anvende retningslinjerne fejlagtigt. Efter at Retten i den appellerede doms præmis 197 havde fastslået, at Kommissionen ved at have henholdt sig til ADM's verdensomspændende omsætning uden at tage hensyn til virksomhedens omsætning på lysinmarkedet i EØS havde tilsidesat retningslinjernes punkt 1 A, fjerde og syvende afsnit, foretog Retten selv en bedømmelse af, hvorvidt bødebeløbet var passende.

93 Når Retten imidlertid har lagt til grund, at retningslinjerne er blevet tilsidesat, idet Kommissionen ved bedømmelsen af den omhandlede overtrædelse ikke har taget et relevant forhold i betragtning, og Retten inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret har foretaget prøvelse af dette spørgsmål, følger det af lighedsprincippet og retssikkerhedsprincippet, at Retten er forpligtet til først at bedømme, hvorvidt bøderne, henset hertil, fortsat kan anses for at være i overensstemmelse med retningslinjerne. Proportionalitetsprincippet skal først bringes i anvendelse, efter at en sådan bedømmelse er foretaget.

94 Retten begik derfor en retlig fejl, da den kun anvendte proportionalitetsprincippet som kriterium ved sin bedømmelse.

95 Det fremgår imidlertid forudsætningsvis af den i den appellerede doms præmis 203-205 foretagne bedømmelse af ADM's omsætning hidrørende fra salg af lysin i EØS,

at selv om Kommissionen havde anvendt retningslinjerne korrekt og havde taget denne omsætning i betragtning, ville resultatet af bødefastsættelsen ikke have været anderledes.

96 Det sjette anbringende bør derfor forkastes.

Om det syvende anbringende vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet

Appellanternes argumenter

97 Med deres syvende anbringende gør appellanterne gældende, at Retten har tilsidesat proportionalitetsprincippet, således som dette er blevet fortolket af Domstolen og Retten. I den appellerede doms præmis 199-202 har Retten med urette forkastet argumentet, hvorefter det i henhold til proportionalitetsprincippet er en betingelse, at der er et vist forhold mellem bødebeløbet og den relevante omsætning, hvorfor en bøde på 115% af den nævnte omsætning, som i denne sag, er uforholdsmæssig. Ved deres beregning har appellanterne henvist til den omsætning, de har opnået på lysinmarkedet i EØS i løbet af overtrædelsens sidste år.

98 Det er appellanternes opfattelse, at dommen af 16. november 2000, KNP BT mod Kommissionen (sag C-248/98 P, Sml. I, s. 9641), i modsætning til, hvad Retten har lagt til grund i den appellerede doms præmis 200, omfatter et almengyldigt princip, hvorefter sanktionen skal stå i forhold til virksomhedens betydning på det produktmarked, der er genstand for overtrædelsen.

99 Appellanterne har anført, at de faktiske omstændigheder i denne sag er identiske med dem, der forelå i den sag, der lå til grund for Rettens dom af 14. juli 1994, Parker Pen mod Kommissionen (sag T-77/92, Sml. II, s. 549), hvorved Retten nedsatte bøden, fordi Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad havde taget den relevante omsætning i betragtning. Den omstændighed, at det i den ovennævnte dom i sagen Parker Pen mod Kommissionen var den endelige bøde, der blev nedsat på grund af overtrædelsens grovhed, og ikke udgangsbeløbet for bøden, er uden betydning. I den nævnte sag blev der ikke foretaget nogen særskilt beregning af udgangsbeløbet. I øvrigt er den appellanterne pålagte bøde uforholdsmæssig, sammenholdt med den relevante omsætning, uanset om man tager den endelige bøde eller det som følge af overtrædelsens grovhed fastsatte udgangsbeløb i betragtning.

Domstolens bemærkninger

100 I henhold til Domstolens praksis kan der ved fastsættelsen af bøden tages hensyn dels til virksomhedens samlede omsætning, der giver et, ganske vist omtrentligt og ufuldstændigt, indtryk af virksomhedens størrelse og økonomiske styrke, dels til den del af denne omsætning, som vedrører de varer, der er genstand for overtrædelsen, og som således kan give en indikation af overtrædelsens omfang. Der må ikke tillægges hverken det ene eller det andet af disse omsætningstal en uforholdsmæssig stor betydning i forhold til de andre elementer i vurderingen, og fastsættelsen af en passende bøde kan følgelig ikke være resultatet af en enkelt beregning på grundlag af den samlede omsætning. Dette er især tilfældet, når de pågældende varer kun udgør en ringe del af denne omsætning (jf. dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 121, og dommen i sagen Dansk Rørindustri mod Kommissionen, præmis 243).

101 Fællesskabsretten indeholder derimod ikke noget almengyldigt princip, hvorefter sanktionen skal stå i forhold til virksomhedens betydning på det produktmarked, der er genstand for overtrædelsen.

102 I den appellerede doms præmis 200 har Retten forkastet appellanternes argumentation og anført følgende:

»[...] Det fremgår nemlig af retspraksis, at den med henvisning til virksomhedens samlede omsætning opstillede begrænsning i artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 har til formål at undgå, at bøderne er uforholdsmæssige i forhold til virksomhedens størrelse (dommen i sagen Musique [D]iffusion française m.fl. mod Kommissionen, præmis 119). For så vidt som den endelige bøde ikke overstiger 10% af ADM's samlede omsætning i det sidste år, overtrædelsen blev begået, kan den herefter ikke anses for uforholdsmæssig, alene fordi den overstiger den på det berørte marked opnåede omsætning. Det bemærkes, at sagsøgerne har henvist til [dommen i sagen KNP BT mod Kommissionen, præmis 61], hvori [Domstolen udtaler], at »artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, [...] har til formål at sikre, at sanktionen står i rimeligt forhold til virksomhedens størrelse på markedet for de af overtrædelsen omfattede produkter«. Ud over det forhold, at Domstolen i præmis 61 i ovennævnte dom udtrykkeligt henviser til præmis 119 i dommen i sagen Musique [D]iffusion française m.fl. mod Kommissionen, skal det understreges, at denne formulering, som ikke er blevet gentaget i senere retspraksis, skyldtes de særlige forhold i den sag, der gav anledning til dommen i sagen KNP BT mod Kommissionen. Sagsøgeren kritiserede i nævnte sag Kommissionen for ved fastlæggelsen af sagsøgerens markedsandel at have taget hensyn til værdien af interne salg i koncernen, hvilket Domstolen imidlertid fandt var lovligt af ovennævnte grunde. Der kan således ikke udledes heraf, at den sanktion, som blev pålagt ADM, var uforholdsmæssig.«

103 Denne begrundelse er ikke behæftet med nogen retlig fejl.

104 For så vidt angår dommen i sagen Parker Pen mod Kommissionen fremgår det af denne doms præmis 94, at Retten alene anvendte de regler, der fremgår af præmis 121 i dommen i sagen Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, og som er anført i denne doms præmis 100.

105 I øvrigt tilkommer det ikke Domstolen, når den træffer afgørelse vedrørende retlige spørgsmål under en appelsag, af billighedsgrunde at omgøre det skøn, som Retten har udøvet under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret vedrørende størrelsen af de bøder, som er pålagt virksomheder for overtrædelse af fællesskabsretten (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, præmis 245 og den deri nævnte retspraksis).

106 Følgelig bør det syvende anbringende forkastes.

107 Det følger af det anførte, at appellen bør forkastes.

Sagens omkostninger

108 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, som ifølge artikel 118 finder tilsvarende anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Kommissionen har nedlagt påstand om, at ADM Company og ADM Ingredients tilpligtes at betale sagens omkostninger, og disse har tabt sagen, bør det pålægges dem at betale appelsagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser udtaler og bestemmer Domstolen (Første Afdeling):

1) Appellen forkastes.

2) Archer Daniels Midland Co. og Archer Daniels Midland Ingredients Ltd betaler sagens omkostninger.

Underskrifter